

فعالیت خوارج سیستان در دوره عباسیان

فرهنگ عهدی، احمد بازماندگان خمیری

چکیده

خوارج فرقه‌ای اسلامی بودند که در طول نخستین جنگ داخلی مسلمانان (۵۶۵ - ۶۶۱) تشکیل داده شد. این گروه از احزاب مخالف در دوره اسلامی بوده اند. تحقیق و بررسی در تاریخ و استفاده از تجربه گذشتگان می تواند احتمال لغزش را کاهش داده و جامعه را به سوی تعالی بکشاند. خوارج قیام‌های متعددی علیه خلفا تدارک دیدند و از این رو همواره از سوی آنان تحت فشار بودند. آنان سعی کردند تا برای نجات جان خود و مصون ماندن از تعقیب و شکنجه خلفا، در مناطق دوردست قلمرو اسلامی مستقر شوند. سیستان یکی از جمله مناطقی است که مورد توجه خوارج واقع شده بود. تحقیق حاضر با موضوع فعالیت خوارج سیستان در دوره عباسیان در پی آن است که با مطالعه ای کتابخانه ای و تحقیق در پایگاه های استنادی به جمع آوری مطالبی بپردازند تا بتوانند در شناساندن این گروه در تاریخ و فعالیت ایشان در یک دوره خاص بپردازد.

مقدمه

خوارج به عنوان یکی از مهم ترین گروه های عقیدتی قرون اولیه هجری، برای نخستین بار در جریان جنگ صفین، به علل عقیدتی و سیاسی ابراز وجود کردند. این گروه در ماجرای حکمیت بین امام علی علیه السلام و معاویه به مخالفت با امام پرداختند و از آن پس به عنوان یک فرقه مستقل در اسلام اعلان وجود کردند و با وجود اینکه عمده هواداران این گروه در جریان جنگ نهروان با حضرت علی علیه السلام کشته شدند، ولی به حیات خود ادامه دادند.

با صلح امام حسن علیه السلام با معاویه و انتقال خلافت به امویان در سال ۴۱ق، مرحله جدیدی از فعالیت های خوارج آغاز شد. خلافت امویان به سبب پیشینه آنها در عناد با اسلام و در پیش گرفتن سیاست دین ستیزی در دوره خلافتشان، با مخالفت برخی از گروه های جامعه مواجه شد. یکی از مهم ترین گروه های مخالف اموی خوارج بودند که به سبب عقاید تند و سازش ناپذیری که داشتند، از همان ابتدای خلافت امویان، علیه آنها دست به شمشیر بردند و قیام های متعددی را علیه امویان سازمان دهی کردند.

به سبب سیاست سازش ناپذیر خوارج با بنی امیه، حکام اموی سیاست سرکوب این فرقه را در پیش گرفتند و قیام های آنها را به شدیدترین شکل سرکوب می کردند. به همین سبب، خوارج جنبش های خود را به سرزمین های دور از مرکز خلافت انتقال دادند؛ چنان که بخشی از آنها در شرق شبه جزیره عربستان همچون عمان و یمن ساکن شدند و بخشی از آنها در شمال آفریقا اسکان یافتند. یکی از این سرزمین ها، که به سبب اوضاع جغرافیایی و اجتماعی اش برای اسکان خوارج مناسب بود مناطق شرقی ایران و سیستان بود. بدین روی، گروهی از خوارج، فعالیت های خود را به این منطقه انتقال دادند. این منطقه در دوره اموی و عباسی، کانون جنبش های خوارج بود. آنان توانستند قریب سه قرن در این منطقه به فعالیت های نظامی خود علیه خلافت اموی و عباسی ادامه دهند، ولی در نهایت، نتوانستند در این منطقه دوام آورند و سرانجام در میان بومیان این منطقه، استحاله شدند.

منابع متقدم این پژوهش مانند تاریخ سیستان، از مؤلفی ناشناس و تاریخ طبری از محمد بن جریر طبری و مقالات الاسلامیین اشعری به بررسی تاریخ، عقاید و جنبش های خوارج در ایران پرداخته اند. در میان مطالعات جدید نیز کتاب تاریخ سیستان باسورث و کتاب خوارج در ایران، از حسین مفتخری تحقیقات مناسبی در این موضوع هستند، ولی این کتاب ها تنها به بررسی عقاید خوارج و سیر فعالیت آنها پرداخته و به علل ورود خوارج به ایران و عدم پایداری تفکر آنها توجهی نکرده اند.